

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2017 metai

1

LI

Vilnius 2017

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2017

1

Vilnius 2017

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2017

1

Vilnius 2017

Žurnalo leidybą finansavo

LIETUVOS MOKSLO TARYBA

PAGAL VALSTYBINĘ LITUANISTINIŲ TYRIMŲ IR SKLAIDOS
2016–2024 METŲ PROGRAMĄ

Projekto finansavimo sutartis Nr. LIP-074/2016

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS

Vytauto Didžiojo universitetas

Jan JURKIEWICZ

Adomo Mickevičiaus universitetas Poznaneje

Zigmantas KIAUPA

Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ

Lietuvos istorijos institutas

Elmantas MEILUS (pirmininko pavaduotojas)

Lietuvos istorijos institutas

Jolita MULEVIČIŪTĖ

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Rimvydas PETRAUSKAS

Vilniaus universitetas

Edmundas RIMŠA

Lietuvos istorijos institutas

Jolita SARCEVIČIENĖ (sekretorė)

Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

Gintautas SLIESORIŪNAS (pirmininkas)

Lietuvos istorijos institutas

Darius STALIŪNAS

Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS

Milervilio universitetas

Joachim TAUBER

Šiaurės Rytų institutas Liuneburge

Šio žurnalo straipsnių pavadinimai ir santraukos cituojami duomenų bazėse:

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.
EBSCO Publishing

ALDONA PRAŠMANTAITĖ

VILNIAUS VYSKUPIJOS KATEDROS KAPITULOS VISATEISIAI KANAUNINKAI XIX A. (Komplektavimas, personalinė sudėtis, bažnytinės karjeros bruožai)

ANOTACIJA Vilniaus katedros kapitulos visateisių narių statusą turėję šios kapitulos kanauninkai analizuojami kaip viena iš funkcinių katedros kapitulos grupių. Remiantis pirminiais šaltiniais nustatyta, kad šiai grupei XIX a. priskirtini 73 dvasininkai (skelbiamas jų sąrašas). Nagrinėjama, kokią vietą kanonikatas užėmė dvasininko bažnytinės karjeros eigoje. Analizuojami teisinės bazės, turėjusios įtaką kanauninkų grupės formavimui, pokyčiai, atsiradę dėl Rusijos imperijos vykdytos konfesinės politikos. Nagrinėjami pagrindiniai kanauninkų grupės papildymo naujais nariais būdai, aptariami kandidatams į kanauninkus kelti reikalavimai.

RAKTINIAI ŽODŽIAI: Vilniaus vyskupija, katedros kapitula, Rusijos imperijos konfesinė politika, visateisiai kanauninkai, bažnytinė karjera.

Vilniaus vyskupijos katedros kapitula – dvasininkijos elitą telkusi institucija, turėjusi kasdienės liturginės tarnystės katedroje ir pagalbos vyskupijos ganytojui pareigas – įsteigta drauge su vyskupija 1388 m.¹ Tai buvo kolegiali visateisių narių² struktūra, jungusi dvi funkcines grupes – prelatus ir kanauninkus. Tyrėjai yra atkreipę dėmesį, kad jau Akvizgrano kanauninkų reguloje (816 m.) terminu „prelatai“ buvo įvardijami kapitulos

¹ Remdamasis popiežiaus Urbono VI 1388 m. kovo 12 d. bule, kuria buvo įsteigta Vilniaus vyskupija, Poznanės vyskupas Dobrogostas 1388 m. antroje pusėje, Lenkijos karaliui ir Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Jogailai pritarus, įkūrė katedros kapitulą, sudarytą iš fundacijomis aprūpintų dviejų prelatūrų ir dešimties kanonijų. Žr.: J. O c h m a ņ s k i, *Biskupstwo wileńskie w Średniowieczu. Ustrój i uposażenie*, Poznań, 1972.

² Be visateisių narių, katedros kapitulai priklausė jiems narystės tarnystę eiti padedantys dvasininkai – koadjutoriai, turėję pareigą atstovauti kapituloje savo patronui, vadinamajam *koadjutui*.

vyresnieji. Šis terminas ilgainiui buvo išplėstas ir apėmė ne tik kapitulos korporacijos vyresnius, bet ir visus jos narius, turinčius pareigybines funkcijas, t. y. dekaną, scholastą, kantorių. Gniezno metropolijai priklausiusių vyskupijų katedrų kapitulų istoriją XX a. pirmaisiais dešimtmečiais tyrinėjusio Stanisława Zachorowskio išaiškinimu, analogiška terminologija buvo ir Lenkijoje³. Šaltinių duomenys leidžia teigti, kad prelatais nuo pat pradžių vadinti ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vyskupijų katedrų kapitulų nariai, turėję apibrėžtas pareigybines funkcijas. Tuo tarpu kanauninkai, būdami visateisiais katedros kapitulos nariais, nebuvo susieti su konkrečiomis pareigybėmis ar titulais. XIX a. pabaigoje katedros istoriją rašęs jos tuometis prelatas Augustinas Lipnickis atkreipė dėmesį, kad vyskupijos liturginiuose kalendoriuose (rubricelėse) pasitaikantys visateisių katedros kapitulos kanauninkų įvardijimai pakustodžiais ar pamokslininkais neturi jokio teisinio pagrindo, kadangi pakustodžio titulą turėjo antrasis pagal eilę katedros kapitulos vikaras, t. y. dvasininkas, priklausęs vadinamajai „mažajai kapitulai“⁴. Vilniaus vyskupijos katedros kapituloje XVIII a. pabaigoje buvo šeši prelatai – prepozitas, dekanas, arkidiakonas, kustodas, scholastas, kantorius – ir dvylika kanauninkų. Abi narių grupės sudarė katedros kapitulos korporaciją, kurios veiklą reglamentavo Apaštalo Sosto patvirtinti statutai⁵. Po Abiejų Tautų Respublikos padalijimų Vilniaus vyskupijai atsidūrus Rusijos imperijos sudėtyje, nepaisant imperinės valdžios inicijuotų vyskupijos valdymo pertvarkymų, katedros kapitula išlaikė turėtą statusą.

Šiame straipsnyje Vilniaus vyskupijos visateisių narių statusą turėję katedros kapitulos kanauninkai analizuojami kaip viena iš katedros kapitulos korporacijos funkcinių grupių. Istoriografijoje nėra duomenų, kiek dvasininkų XIX a. buvo Vilniaus katedros kapitulos visateisiai nariai, tarp jų ir kanauninkai, tad remiantis pirminiais šaltiniais sudarytas ir kaip šio tyrimo priedas skelbiamas preliminarus personalinis kanauninkų sąrašas. Remiantis šiuo sąrašu, pasitelkus laiko, trukmės ir paskutinės datos parametrus, siekiama išsiaiškinti, kokią vietą dvasininko bažnytinėje karjeroje užėmė kanonikatas. Turint omenyje, kad katedros kapitulos prelatūros jos kanonikatų atžvilgiu buvo aukščiau, kanauninko paskyrimas prelatu vertinamas kaip vienas iš jo kilimo bažnytinės karjeros laiptais etapų. Siekiama aptarti radikalių istorinių pokyčių sąlygotą teisinės bazės specifiką, turėjusią įtakos katedros kapitulos narių, tarp jų ir kanauninkų, komplektavimui. Taip pat išanalizuoti pagrindinius visateisių katedros kanauninkų grupės papildymo naujais nariais šaltinius, nustatyti kanauninkų tarnystės trukmę.

³ Naudotasi antruoju šio darbo leidimu: S. Z a c h o r o w s k i, *Rozwój i ustrój kapitul polskich w wiekach średnich*, Kraków, 2005, s. 60–61.

⁴ A. L i p n i c k i, Historia wileńskiego katedralnego kościoła, rękopis z 1886 r., *Biblioteka Naukowa Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk* (toliau – PAUiPAN) w Krakowie, rkps. 1232.

⁵ Vienas naujausių Vilniaus katedros kapitulos statutų tyrimų (su statutų tekstų publikacija) žr.: W. P a w - l i k o w s k a - B u t t e r w i c k, L. J o v a i š a, *Vilniaus ir Žemaičių katedrų kapitulų statutai*, Vilnius, 2015.

Tyrimo chronologinės ribos – nuo 1798 iki 1914 m. imtinai – yra lūžiniai taškai Lietuvos pasaulietinės ir katalikų Bažnyčios, iki padalijimų turėjusios valstybinės religijos statusą, istorijos kontekste. Šios datos svarbios ir Vilniaus vyskupijos bei katedros kapitulos raidos požiūriu. Pirmoji data yra Rusijos imperijos valdžios inicijuotų Vilniaus vyskupijos pavaldumo, jos teritorijos pokyčių atskaitos taškas. Katedros kapitulos raidoje 1798 m. siejami su radikaliu šios hierarchinę dvasininkiją telkusios korporacijos formavimo tvarkos kismu. Baigiamoji data – Pirmojo pasaulinio karo pradžia. Vyskupijos istorijos laikotarpis Pirmojo pasaulinio karo metais nėra išsamiau tirtas. Šiuo metu turimi šaltiniai perdėm fragmentiški, kad jais remiantis būtų galima aiškintis, kaip ir kiek karo įvykiai paveikė / nepaveikė katedros kapitulos funkcionavimą.

Rusijos imperijoje analizei pasirinktu laikotarpiu laikas skaičiuotas pagal Julijaus kalendorių, kuris nuo Abiejų Tautų Respublikos žemėse naudoto Grigaliaus kalendoriaus atsiliko keliolika dienų (XVIII a. 11, XIX a. 12, XX a. 13). Imperinis laiko skaičiavimas buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėse įvestas 1799 m. pabaigoje. 1799 m. rudenį prasidėjusios Vilniaus katedros kapitulos generalinės rudens sesijos gruodžio 21 d. posėdžio protokolas buvo paskutinis pagal Grigaliaus kalendorių. Motyvuojant, kad artėja švenčių laikas, tąkart buvo nuspręsta daryti posėdžių pertrauką iki kitų metų vasario 1 dienos⁶. 1799 m. gruodžio 30 d. katedros kapitulos nariai rinkosi į neeilinį posėdį pagal vadinamąjį *senąjį stilių*, t. y. Julijaus kalendorių⁷. Pagal šį kalendorių katedros kapitulos posėdžių protokolai datuoti iki Pirmojo pasaulinio karo. Tiesa, 1812 m. į Vilnių įžygiavus Napoleonui, Vilniaus katedros kapitula suskubo grįžti prie grigališkojo laiko skaičiavimo. Tačiau tai tetruko pusmetį – nuo 1812 m. liepos 29 d. iki tų pačių metų gruodžio 23 d., kai vėl pradėta gyventi Julijaus kalendoriaus ritmu. Tad ne tik pasaulietinės valdžios dokumentai, bet ir imperijos teritorijoje buvusių bažnytinių institucijų raštai datuoti pagal Julijaus kalendorių. Tuo tarpu Vakarų Europa ir toliau laiką skaičiavo pagal Grigaliaus kalendorių. Straipsnyje paliekamos šaltinių datos.

Istoriografijos apmatai ir šaltiniai

XIX a. Vilniaus vyskupijos katedros kapitulos kanauninkai, kaip katedros kapitulą sudarančių visateisių jos narių grupė, nėra tirta, tačiau temos literatūroje yra minima. Tai visų pirma pasakytina apie tekstus, kuriuose vyskupijos istorijos kontekste aptariama ir katedros kapitulos raida. Duomenų apie katedros kapitulos organizaciją pateikia Janas

⁶Katedros kapitulos 1799 m. gruodžio 21 d. posėdžio protokolas, *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius* (toliau – *LMAVB RS*), f. 43, b. 245, l. 411.

⁷Katedros kapitulos 1799 m. gruodžio 30 d. neeilinio posėdžio protokolas, ten pat, l. 412.

Kurčevskis XX a. pradžioje išleistame šio straipsnio tyrimo aspektui svarbiame veikalė⁸. Pagrindinius Vilniaus katedros kapitulos struktūros segmentus kitų buvusios Abiejų Tautų Respublikos katalikų vyskupijų katedrų kontekste glaustai aptarė Bolesławas Kumoras⁹. Kanauninkų grupės papildymo naujais nariais klausimo analizei vertingas Kazimierz Kulałowski straipsnis, kuriame autorius, apžvelgdamas kapitulos raidos istoriją nuo jos įkūrimo iki XX a. trečiojo dešimtmečio imtinai, glaustai aptarė ir priėmimo į katedros prelatus bei kanauninkus šaltinius¹⁰. Teisinę nominacijos į katedros kapitulos narius kontekstą bei jos sandaros raidą yra nagrinėjusi Aldona Prašmantaitė¹¹. Duomenų apie iškilnesnius katedros kanauninkus galima rasti sintetiniuose veikaluose, visų pirma skirtuose Bažnyčios istorijos problematikai¹². Pasirinktą temos analizės aspektui pravarčios *Polski Słownik Biograficzny* tomuose publikuotos dažniausiai aukštesnė nei Vilniaus katedros kapitulos kanonija bažnytinės karjeros pakopą pasiekusių kanauninkų biogramos¹³.

Didžiausią tyrimui reikalingų šaltinių dalį sudaro įvairių rūšių dokumentai, atsiradę kaip vyskupijų valdžiusių vyskupijos ganytojų, katedros kapitulos bei imperijos valdžios įsteigtų aukščiausių institucijų, kurioms buvo pavestas katalikų Bažnyčios valdymas bei kontrolė, veiklos atspindys. Dauguma iki mūsų dienų išlikusios bažnytinės proveniencijos dokumentų saugoma Lietuvos ir Rusijos valstybinėse saugyklose. Temai svarbios informacijos yra Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje saugomuose dokumentuose. Katedros kapitulos narių nominacijos problematikai vertingi čia saugomi išlikę katedros kapitulos posėdžių originalai bei jų juodraštinės versijos. Jų

⁸ J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych, zawierające dzieje i prace biskupów i duchowieństwa diecezji wileńskiej oraz wykaz kościołów, klasztorów, szkół i zakładów dobroczynnych i społecznych*, Wilno, 1912, s. 105–124.

⁹ B. Kumor, *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej 1772–1918*, Kraków, 1980, s. 301–311.

¹⁰ K. Kulałowski, Z dziejów kapituły katedralnej wileńskiej, *Wiadomości Kościelne Archidiecezji w Białymstoku*, R. XIII (XV), nr 2 (64), 1987, s. 11–58.

¹¹ A. Prašmantaitė, Wileńska kapituła katedralna – szkice kontekstu prawnego obsady stanowisk kapitulnych w XIX w., *Między Klio a Themis. Księga dedykowana Profesorowi Jackowi Sobczakowi*, pod. red. J. W. Adamowskiego, T. Wallas, K. Kakareko, Warszawa–Poznań, 2016, s. 795–808; A. Prašmantaitė, Vilniaus vyskupijos katedros kapitulos sandaros raidos bruožai XIX a., *Soter*, nr. 60(88), 2016, p. 41–55.

¹² W. Przystałowski, *Żywoty biskupów wileńskich*, t. 1–3, Petersburg, 1860; J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska w jej dziejowym, liturgicznym, architektonicznym i ekonomicznym rozwoju: na podstawie aktów kapitulnych i dokumentów historycznych*, cz. 1–3, Wilno, 1908–1916; J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych, zawierające dzieje i prace biskupów i duchowieństwa diecezji wileńskiej oraz wykaz kościołów, klasztorów, szkół i zakładów dobroczynnych i społecznych*, Wilno, 1912; T. Kraheł, Zarys dziejów (archidiecezji wileńskiej), *Studia Teologiczne*, t. 5–6, 1987–1988, s. 7–72. Aptardamas katedros kapitulos istoriją autorius remiasi minėtais J. Kurczewskio ir B. Kumoro darbais.

¹³ Žr. pvz.: Cz. Falkowski, Dmochowski Kazimierz Roch, *Polski Słownik Biograficzny* (toliau – *PSB*), t. 5, Warszawa–Kraków–Łódź–Poznań–Zakopane, 1938, s. 208–210; J. Bieniarzówna, Kłagiewicz Andrzej Benedykt, ten pat, t. 13, Wrocław–Warszawa–Kraków, 1967, p. 40–42.

santrauką iki 1905 m. liepos 16 d. pagal pasirinktus kriterijus yra paskelbęs J. Kurčevskis anksčiau minėto tritomio veikalą paskutiniajame tome¹⁴. Pastarosios publikacijos, kuria iki šiol tyrėjai naudojami ir tebesinaudoja, vertė neabejotina, tačiau akivaizdu, kad anotacijos nėra tapačios autentiškam dokumentui. Tad šiame tyrime, nors ir remtasi J. Kurčevskio veikalu, prioritetą teiktas katedros posėdžių protokolų rankraščiams. Pasirinktam temos analizės aspektui svarbūs yra dvasininkų tarnybos lapai. Didžiausios jų kolekcijos saugomos Lietuvos valstybės istorijos archyve, Vilniaus Romos katalikų metropolijos kurijos, nuo 1798 m. funkcionavusios kaip vyskupo kanceliarija, fonde 694 ir Rusijos valstybės istorijos archyve esančiame Romos katalikų dvasinės kolegijos f. 822. Sudarant preliminarų visateisių katedros kapitulos kanauninkų sąrašą, pravertė Vilniaus vyskupijos kasmetiniai liturginiai kalendoriai, kuriuose kaip ir kitų vyskupijų liturginiuose kalendoriuose – *rubricella, directorium, ordo* – be kanonų teise reglamentuotų praktinių nurodymų–rubrikų dėl liturginių valandų, mišių ir kitų pamaldų tvarkos nagrinėjamu laikotarpiu, spausdinti žinynei su informacija apie vyskupijos dvasininkiją ir jos institucijas, tarp jų ir katedros kapitulą¹⁵. Lietuvos bibliotekose nėra išlikusio pilno XIX a. Vilniaus vyskupijos liturginių kalendorių–žinytų komplekto (didžiausią jų rinkinį turi LMAVB ir Vilniaus universiteto biblioteka). Turint omenyje, kad kalendoriai kitiems metams būdavo rengiami einamųjų metų antroje pusėje ir neatspindi katedros kapitulos personalijų pakeitimų, jeigu pastarieji prasidėdavo ir baigdavosi tais metais, kuriems kalendorius būdavo skirtas, tad net pilnas jų kompletas nėra pakankamas šaltinis katedros kapitulos narių sąrašo sudarymui.

Reikšmingas šaltinis aiškinantis Rusijos imperijos nuostatas dėl vyskupų ir kapitulos narių skyrimo yra imperijos dokumentų sąvade – *Полное собрание законов Российской империи* – publikuoti imperijos teisiniai aktai¹⁶. Pastarojo chronologine tvarka publikuotų įstatymų rinkinio tomuose buvo skelbiami ir imperatoriaus įsakai, reglamentuojantys katalikų Bažnyčios veiklą imperijos teritorijoje. Kai kurie jų yra susiję su konkrečiais Vilniaus vyskupijos veiklos aspektais. Parankus šaltinis nagrinėjamai problemai yra ir pagal temas susistemintas teisinių aktų sąvadas (*Свод законов Российской империи*). Rengtas pagal galiojusius Rusijos imperijos dokumentų sąvade publikuotus įstatymus ir turėjęs oficialaus teisės šaltinio statusą, jis atliko teisinių aktų žinyno vaidmenį¹⁷.

¹⁴ J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska*, cz. 3, s. 406–534.

¹⁵ Vilniaus vyskupijos liturginiai kalendoriai žinytai XIX a. spausdinti vienu leidiniu: *Directorium horarum canonicarum et missarum pro dioecesi Vilnensi*; T. K r a h e l, *Schematyzmy diecezji wileńskiej jako źródło historyczne*, Lublin, 1979.

¹⁶ *Полное собрание законов Российской империи* (toliau – ПСЗ). Prieiga per internetą: http://www.nl.ru/e-res/law_r/search.php. [žiūrėta 2017 01 10].

¹⁷ Pirmąjį 1832 m. ir po jo sekusius 1842 ir 1857 m. leidimus sudarė 15 tomų. Po 1857 m. buvo leidžiami atskiri rinkinio tomai. 1885 m. rinkinys papildytas dar vienu, 16-uju tomu „Судебные уставы“. Prieiga per internetą: www.pravo.gov.ru/proxy/ips/?empire&nochache.

Teisinės bazės apmatai

Po Abiejų Tautų Respublikos padalijimų katedrų kapitulų struktūra, visateisių narių skirstymas į prelatus ir kanauninkus, vyskupijoms atsidūrus neretai konfesiniu požiūriu svetimose valstybėse, nebuvo panaikintas, tačiau jų skaičius imtas mažinti. Kanonijas tai palietė bene labiausiai. Antai Austrijai atitekusiose teritorijose buvusių Lenkijos Karalystės vyskupijų katedrų kapitulų kanonikatų skaičius imperatoriaus Juozapo II 1787 m. sausio 12 d. dekretu – taigi po pirmojo valstybės padalijimo – sumažintas iki 5. Prūsijai atitekusiose Lenkijos Karalystės žemėse vyskupijų katedrų kapitulų tikrųjų narių skaičius taip pat pradėtas mažinti praktiškai iškart po padalijimo. Tuo tarpu buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vyskupijų katedrų kapitulų redukcija prasidėjo tiktai XIX a. penktojo dešimtmečio pradžioje¹⁸. Po imperijos valdžios sprendimo sekuliarizuoti hierarchinės dvasininkijos žemes ir pradėti mokėti jiems atlyginimą iš valstybės išdo, įteisinto 1841 m. gruodžio 25 d. įsaku¹⁹, sekė vyskupijų katedrų kapitulų visateisių narių redukcija. Vilniaus vyskupijos katedros kapitula buvo sumažinta kanonijų sąskaita, paliekant tris kanonijas, kurias užėmusiems dvasininkams mokėtas nustatyto dydžio atlyginimas²⁰. Reformą pradėjus įgyvendinti, šiuo metu turimais duomenimis, iš dvylikos Vilniaus katedros kapitulos kanonijų 1843 m. viduryje buvo užimtos septynios. Tad pirmąsias tris kanonijas turėję M. Herburtas, J. Stanevičius ir A. Pavlovskis priskirti etatiniais. Likusieji keturi – V. Lipskis, J. Gonsovskis, J. Markevičius, D. Pacevičius – tapo neetatiniais²¹. Pastarieji visateisio katedros kapitulos nario statuso neprarado, tačiau atlyginimas iš imperijos išdo jiems nebuvo mokamas. Įvykių seka leidžia teigti, kad nekvestionuota neetatiniais tapusių katedros kanauninkų narystė kartu garantavo teisę į atsilaisvinsią etatinę kanoniją. Etatinio kanauninko vietos sulaukė du neetatiniais priskirtieji kanauninkai – V. Lipskis ir J. Markevičius. V. Lipskis į etatinis perkeltas atsilaisvinus kanonijai po J. Stanevičiaus mirties 1844 m. liepą²², po ketverių metų, 1848 m. gruodį, jis buvo paaukštintas į prelatus scholastus, šių pareigų atsisakius į vyskopus konsekruotam V. Žilinskiui²³. J. Markevičius tuomet užėmė po V. Lipskio at-

¹⁸ B. K u m o r, *Ustrój i organizacja Kościola*, s. 267–320.

¹⁹ 1841 m. gruodžio 25 d. įsakas nr. 15153, *ИТС3*, соб. 2, т. 16; prieiga per internetą: www.nlr.ru/e-res/law/r/search.php. [žiūrėta 2017 01 10].

²⁰ 1842 m. sausio 1 d. įsakas nr. 15188, ten pat, t. 17; prieiga per internetą: www.nlr.ru/e-res/law/r/search.php [žiūrėta 2017 01 10]; A. P r a š m a n t a i t ė, *Wileńska kapituła katedralna*, s. 795–808; A. P r a š m a n t a i t ė, *Vilniaus vyskupijos katedros kapitulos sandaros raidos bruožai XIX a.*, p. 41–55.

²¹ *Directorium horarum canonicarum et missarum pro dioecesi Vilnensi in AD MDCCCXLIV. Bissextilem*, Vilnae: Typis dioecesis. ad eccles. Montis SS. Salvatoris, [1843], [s.n.].

²² Elenchus defunctorum, *Directorium horarum canonicarum et missarum pro dioecesi Vilnensi AD MDCCCXLV*, Vilnae: Typis A. Marcinowski, 1844 [l. nenum.].

²³ Vilniaus katedros kapitulos 1848 m. gruodžio 14 d. posėdžio protokolas, *LMAVB RS*, f. 43, b. 268, l. 10v–11.

silaisvinusią etatinę kanoniją. Kiti du katedros kapitulos kanauninkai – J. Gonsovskis ir D. Pacevičius – į amžinybę iškeliavo kaip *praeter hos alii*, t. y. neetatiniai, nors ir visateisiai katedros kapitulos nariai. Pirmieji du kanauninkai „iš šalies“ po penktojo dešimtmečio pirmųjų metų reformos į Vilniaus katedros kapitulą priimti 1852 m., nebelikus neetatinų. Tai buvo vyskupijos vienuolynų vizitatoriaus pareigas tada ejęs Aleksandras Vrublevskis ir seminarijos rektorius Simonas Kozlovskis²⁴. Imperinės valdžios penktojo dešimtmečio pradžioje nustatytas trijų etatinių kanauninkų skaičius išliko per visą imperinį laikotarpį.

Pabrėžtina, kad dvasininkai į katedros kapitulos narius iki Abiejų Tautų Respublikos padalijimų buvo skiriami remiantis bažnytiniais kanonais ir valstybės teise. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikais katedros kapitulos visateisių narių, taigi ir kanauninkų, skyrimą apibrėžė jų fundacijos aktai. Visų kanauninkų skyrimo teisė iki padalijimų buvo rezervuota Lenkijos karaliui ir Lietuvos didžiajam kunigaikščiui. Po padalijimų didžioji Vilniaus vyskupijos teritorijos dalis atiteko Rusijos imperijai. Imperatoriaus Povilo I 1798 m. balandžio 28 d. įsaku, kuriuo buvo patvirtintos naujos Vilniaus vyskupijos ribos bei pavaldumas, katedros kapitulos prelatų ir kanauninkų skyrimo teisė, kaip buvo reglamentuota dar imperatorės Kotrynos II 1772 m. gruodžio 14 d., taigi kone prieš tris dešimtmečius išleistu įsaku²⁵, palikta vyskupijos ordinarui²⁶. Apaštala Sostas tam neprieštaravo²⁷. Vilniaus vyskupijos ganytojai šia teise disponavo porą dešimtmečių. Vyskupai 1798 m. įsaku numatytos katedros kapitulos narių skyrimo teisės neteko 1817 m. katalikų Bažnyčios, kaip ir kitų tikybių Bažnyčių valdymą perdavus prie Dvasinių reikalų ir liaudies švietimo ministerijos įsteigtam Dvasinių reikalų departamentui. Nuo šiol visų katedrų kapitulų narių, taigi ir kanauninkų, paskyrimų tvirtinimas rezervuotas imperatoriui²⁸. Taip Rusijos imperijos teritorijoje buvusių katalikų vyskupijų ganytojų sprendimo teisė dėl katedros kapitulos sudėties buvo panaikinta visam laikui. Vyskupijos ganytojas galėjo tikrai teikti kandidatūras ministerijai, kurios kompetencijai buvo perduotas imperijos katalikų reikalų tvarkymas (nuo 1832 m. tai buvo Vidaus reikalų ministerija)²⁹. Ministerija

²⁴ Ten pat, l. 51–52.

²⁵ 1772 m. gruodžio 14 d. įsakas nr. 13922, *ПСЗ*, соб. 1, т. 19; prieiga per internetą: www.nlr.ru/e-res/law/r/search.php [žiūrėta 2017 01 10]; L. Ż y t k o w i c z, *Rządy Repnina na Litwie w latach 1794–7, Rozprawy i Materiały Wydziału III Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie*, t. 10, Wilno, 1938, s. 263–265.

²⁶ 1798 m. balandžio 28 d. įsakas nr. 18504, *ПСЗ*, соб. 1, т. 25, prieiga per internetą: http://www.nlr.ru/e-res/law_r/search.php. [žiūrėta 2017 01 10].

²⁷ Apaštala Sosto delegato Laurencijaus Littos 1798 m. rugpjūčio 11 d. dekretas, *Акты и грамоты о устройстве и управлении Римско-Католической церкви в империи Российской и Царстве Польском*, [Москва], 1849, c. 110–121. В. К u m o r, *Ustrój i organizacja Kościoła*, s. 307.

²⁸ 1817 m. spalio 24 d. įsakas nr. 2706, *ПСЗ*, соб. 1, т. 34; prieiga per internetą: www.nlr.ru/e-res/law/r/search.php [žiūrėta 2017 01 10].

²⁹ Plačiau apie Vilniaus vyskupijos katedros kapitulos struktūros raidą XIX a. žr.: A. P r a š m a n t a i t ė, *Vilniaus vyskupijos katedros kapitulos sandaros raidos bruožai XIX a.*, p. 41–55.

savo ruožtu per Romos katalikų dvasinę kolegiją teikdavo siūlomą kandidatūrą imperatoriui. Taigi katedros kapitulos visateisių narių, neišskiriant ir kanauninkų, korpuso formavimas atsidūrė Rusijos imperatoriaus, ortodoksų tikėjimo išpažinėjo, taigi ir Ortodoksų Bažnyčios, turinčios valstybinės statusą, galioje. Tokiu būdu Rusijos imperatorius, perėmęs Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikais valstybę valdžiusio katalikų valdovo turėtas kompetencijas skiriant Vilniaus katedros kapitulos kanauninkus, formaliai tęsė iki padalijimų buvusią katedros kapitulos kanauninkų grupės komplektavimo tradiciją.

Papildymo naujais nariais šaltiniai

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikais vienas patikimiausių būdų tapti visateisiu katedros kapitulos nariu buvo koadjutorija *cum futura successione*. Turėdami pareigą pagelbėti katedros kapitulos prelatams ir kanauninkams, koadjutoriai su paveldėjimo teise dalyvaudavo katedros kapitulos veikloje kaip savo patrono, vadinamojo *koadjuto*, atstovai. Po savo patrono mirties ar šiam dėl kokių nors priežasčių narystės atsisakius, užimdavo *cum futura successione* teise garantuotą atsilaisvinsią vietą. *Cum futura successione* teisės suteikimas buvo rezervuotas Apaštalų Sostui. Ir nors ši procedūra kartais užsitęsavo, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikais kliūčių gauti tokią koadjutoriją reikalavimus atitinkančiam kandidatui paprastai nekildavo. Vilniaus vyskupijai po trečiojo Abiejų Tautų Respublikos padalijimo atsidūrus Rusijos imperijoje, čia jau galiojo Kotrynos II 1782 m. sausio 17 d. įsaku nustatyta Bažnyčios valdymo imperijoje tvarka, įkurta Mogiliavo arkivyskupija³⁰. Pastaruoju įsaku akcentuotas draudimas be vyriausybės leidimo skelbti bet kokį iš Apaštalų Sosto gautą raštą³¹. Taigi katedros kapitulų nariai neteko galimybės apsirūpinti pagalbininku, kuris pavaldės atsilaisvinsią vietą. Literatūroje minima, kad Jeronimas Strojnovskis, būsimasis Vilniaus vyskupas, Vilniaus katedros kapitulos prelato scholasto Juozapo Lopacinskio koadjutorius, buvo paskutinis, gavęs iš Apaštalų Sosto *cum futura successione* teisę³². Rusijos imperijoje po valstybės padalijimų atsidūrusių katalikų vyskupijų katedrų kapitulų

³⁰ Įsakas nr. 15326, 1782 m. sausio 17 d., ПСЗ, собр. 1, т. 21; prieiga per internetą: www.nlr.ru/e-res/law/r/search.php [žiūrėta 2017 01 10].

³¹ *Потверждаем прежние указы Наши о непринимании никаких булл Папских, или от имени его писанных посланий, повелевая отсылать оныя в наш Сенат, который разсмотря содержание их и особливо не находится ли в них чего-либо несходственного с гражданскими законами Всероссийския Империи, с правами самодержавныя власти, от Бога нам данныя, обязан будет мнение свое Нам представлять и ожидать позволения, или запрещения Нашего на обнародование подобных булл и посланий*, žr.: str. nr. 13, įsakas nr. 15326, 1782 m. sausio 17 d., ten pat, r. 1, t. 21, p. 384; prieiga per internetą: http://www.nlr.ru/e-res/law_r/search.php [žiūrėta 2017 01 10].

³² K. K u ł a k o w s k i, *Z dziejów kapituły katedralnej wileńskiej*, s. 24.

dvasininkai, kuriems Apaštalų Sostas paveldėjimo teisę buvo suteikęs iki padalijimų, galėjo ja pasinaudoti. Aplinkybės taip susiklostė, kad valstybės padalijimų išvakarėse Vilniaus katedros kapitulos kanauninkai turėjo daugiau koadjutorių už savo konfratrus prelatus. Iš aštuonių 1800 m. buvusių katedros kapitulos koadjutorių *cum futura successione* tik tai trijų patronai buvo prelatai. Kiti penki – Mykolas Dluskis, Juozapas Mirskis, Pranciškus Kelpša, Tomas Puzina, Valentinas Volčackis – buvo kanauninkų pareigas ėjusių narių pagalbininkai³³. Keturi iš jų (J. Mirskis, P. Kelpša, T. Puzina, V. Volčackis), atsiradus laisvai vietai, anksčiau ar vėliau tapo visateisiais kanauninkais (žr. Priedą nr. 1). Išimtis – M. Dluskis, kuris proteguojant tuomečiam vyskupui Jonui Nepomukui Kosakovskiui³⁴, koadjutoriaus teise 1801 m. rugpjūčio mėnesį užėmė po prelato arkidiakono Jurgio Polubinskio mirties 1801 m. rugpjūčio 7 d. atsilaisvinusią prelatūrą³⁵. Ilgiausiai visateisio kanauninko vietos teko laukti T. Puzinai, savo brolio Nikodemo Puzinos, Geranainių infulato Vilniaus katedros kapitulos kanauninko nuo 1779 m., koadjutoriui. Po brolio mirties 1819 m. T. Puzinai tapus visateisiu kanauninku, koadjutorių *cum futura successione* pareigybė išnyko. Neliko ir kanonų teise garantuoto papildymo naujais nariais šaltinio.

Būdų kaip užpildyti dėl Rusijos imperijos vykdytos politikos katalikų Bažnyčios atžvilgiu išnykimui pasmerktų koadjutorių *cum futura successione* atsiradusią katedros kapitulos papildymo nariais spragą imta ieškoti pirmojo dešimtmečio pabaigoje. Vyskupijos administratoriaus J. Stroinovskio iniciatyva 1810 m. įsteigta iki trečiojo dešimtmečio vidurio egzistavusi laikinųjų koadjutorių pareigybė³⁶. Laikinojo koadjutoriaus santykis su savo patronu, visateisiu katedros kapitulos nariu, iš pirmo žvilgsnio niekuo nesiskyrė nuo paveldėjimo teisę turinčiojo koadjutoriaus santykio. Ir vienas, ir kitas turėjo pareigą bei teisę pavaduoti savo patroną katedros kapitulos veikloje, tačiau katedros kapitulos posėdžiuose dalyvaudavo be teisės balsuoti etc. Esminis šias koadjutorių grupes skyręs bruožas – jų teisinis statusas. Kandidatų į laikinuosius koadjutorius kandidatūros, kitaip nei kandidatų į koadjutorius *cum futura successione*, nebuvo pristatomos Apaštalų Sostui, tad ir popiežiaus nominacijos, suteikiančios paveldėjimo teisę, jie negalėjo turėti. Laikinųjų koadjutorių skyrimas buvo rezervuotas vyskupijos ganytojui ir metropolitui.

³³ Duomenys apie Vilniaus katedros kapitulą 1800 m., *Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyrius* (toliau – LNMMB RS), f. 130, b. 1730, l. 1–4.

³⁴ J. N. Kosakovskio 1800 m. kovo mėn. [diena nenurodyta] laiškas metropolitui B. S. Sestšencevičiui, *Российский государственный исторический архив* (toliau – РГИА), ф. 821, оп. 144, д. 47, л. 10–11; J. N. Kosakovskio 1800 m. balandžio 17 d. laiškas metropolitui B. S. Sestšencevičiui, ten pat, l. 16.

³⁵ Vilniaus katedros kapitulos 1801 rugpjūčio 12 d. posėdžio protokolas, *LMAVB RS*, f. 43, b. 246, l. 271–275.

³⁶ Išsamiau apie šią grupę žr.: A. P r a š m a n t a i t ė, Vilniaus vyskupijos katedros kapitulos laikinieji koadjutoriai XIX a.: genezė, raidos bruožai, personalijos, *Bažnyčios istorijos studijos*, t. 8, 2016, p. 113–143.

Atliktas tyrimas įgalina teigti, kad laikinieji koadjutoriai vertinti kaip potencialūs kandidatai į atsilaisvinsią savo patrono vietą. Tačiau galutinis sprendimas dėl jų visateisės narystės buvo katedros kapitulos kompetencijoje. Pastarosios verdiktas anaipol ne visada buvo palankus pretenduojančiam į visateisę narystę. Antai Jono Mirskio, laikinojo kanauninko Juozapo Volovičiaus koadjutoriaus, pastangos po savo patrono mirties 1811 m. pabaigoje užimti atsilaisvinsią vietą taip ir liko bevaisės. Šis iš Žemaitijos atvykęs kunigas, siekdamas įsitvirtinti Vilniaus katedros kapituloje, dar mėgino pasinaudoti pasikeitusia politine situacija ir 1812 m. vasarą kreipėsi į Napoleono įsteigtas Lietuvos laikinosios valdžios struktūras, kvestionuodamas vyskupijos valdymo teisėtumą (tuo metu vyskupijos valdymo reikalus vietoje Sankt Peterburge esančio jos administratoriaus tvarkė katedros prelatas kantorius Stanislovas Lachnickis). Tačiau galiausiai buvo priverstas grįžti į Žemaičių vyskupiją, iš kurios, tuomečiam jos vyskupui Juozapui Arnulfui Giedraičiui leidus, ir buvo persikėlęs į Vilnių³⁷. 1821 m. Jonas Mirskis – Žemaičių vyskupijos garbės kanauninkas, ėjęs Šiaulių parapijos klebono pareigas³⁸. Po poros metų, 1823 m., jis jau garbus šeštą dešimtį baigiantis Baisogalos klebonas³⁹. Žemaičių vyskupijos garbės kanauninkas, atrodo, buvo aukščiausias titulas šio dvasininko bažnytinėje karjeroje.

Paskutinis Vilniaus katedros kapitulos laikinasis koadjutorius buvo Jonas Lešnevičius. Inkorporuotas kaip laikinasis kanauninko Jokūbo Dederkos koadjutorius 1827 m., jis tais pačiais metais tapo visateisiu kanauninku⁴⁰. Taigi baigiantis trečiajam XIX a. dešimtmečiui neliko dar vieno katedros kapitulos visateisių narių, tarp jų ir kanauninkų, papildymo šaltinio.

Specifiniu imperine teise reglamentuotu katedros kapitulos kanauninkų grupės papildymo šaltiniu XIX a. pirmą–trečią dešimtmečiais tapo Vilniaus universiteto profesūra. Imperatorius Aleksandras I 1803 m. balandžio 4 d. Vilniaus imperatoriškojo universiteto įsteigimo akto dvidešimt pirmuoju straipsniu universitetui suteikė teisę į keturias Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų katedrų kapitulų kanonijas⁴¹. Kadangi kandidatus parinkdavo universitetas, vyskupo pritarimas skiriant universiteto deleguotus kandidatus į kanauninkus tebuvo formalus tarpininkavimas. Universiteto deleguotieji kandidatai į visateisius katedros kapitulos kanauninkus katedros kapitulos korporacijoje būdavo įteisinami kaip ir visi – pagal statutais nustatytą tvarką. Kadangi pastarųjų kandidatų į kanauninkus kandi-

³⁷ A. P r a š m a n t a i t ė, *Vilniaus vyskupijos katedros kapitulos laikinieji koadjutoriai XIX a.*, p. 129–130.

³⁸ *Directorium horarum canonicarum et missarum juxta computum veteris calendarii pro dioecesi Samogitiensi in AD MDCCCXXII*, Vilnae, [1821], p. 74, 93 [psl. numeruoti ranka].

³⁹ *Directorium horarum canonicarum et missarum juxta computum veteris calendarii pro dioecesi Samogitiensi in AD MDCCCXXIV bissextilem*, Vilnae, [1823], p. 74 [psl. numeruoti ranka].

⁴⁰ Katedros kapitulos 1827 m. lapkričio 4 d. posėdžio protokolas, *LMAVB RS*, f. 43, b. 263, l. 104–110.

⁴¹ 1803 m. balandžio 4 d. imperatoriškojo Vilniaus universiteto steigimo aktas Nr. 20701, *IIC3*, co6. 1, t. 27; prieiga per internetą: http://www.nlr.ru/e-res/law_r/search.php [žiūrėta 2017 01 10]; D. B e a u v o i s, *Wilno – polska stolica kulturalna zaboru rosyjskiego 1803–1832*, Wrocław, 2010, s. 114–115; J. B i e l i ņ s k i, *Uniwersytet Wileński: 1579–1831*, t. 1, Kraków, 1899–1900, s. 279.

datūros prieš tai jau būdavo patvirtintos švietimo ministro, katedros kapitula jų kvestionuoti negalėjo. Remiantis dabartine temos tyrimo situacija, Vilniaus katedros kapitulos kanauninkais tapo septyni universiteto deleguoti profesoriai (Juozapas Boguslavskis, Paulius Bžostovskis, Jonas Kantas Chodani, Tadas Kundzičius, Andrius Benediktas Klongevičius, Pranciškus Norvaiša, Aloyzas Osinskis)⁴². Turint omenyje, kad universiteto vadovybė uoliai sekė katedros kapitulos laisvas vietas, šis kanauninkų grupės papildymo naujais nariais šaltinis pirmą–trečią dešimtmečiais buvo vienas pastoviausių.

XIX a. viduryje radosi dar viena dvasininkų grupė, kuri netruko tapti kanonijų papildymo naujais nariais šaltiniu. Katedros kapitulos prelatas, Vilniaus vyskupiją nuo 1846 m. administratoriaus teise valdęs ir 1848 m. Apaštalo Sosto vyskupu paskirtas Vaclovas Žilinskis, siekdamas užtikrinti, kad kapitula galėtų deramai atlikti jai patikėtas funkcijas, sumanė įvesdinti į ją naujų narių, suteikdamas jiems narių pagalbininkų statusą. Remdamasis Tridento susirinkimo nuostatomis ir XIX a. antrą–trečią dešimtmečiais buvusiu tuomečių vyskupijos ganytojų įteisintu papročiu skirti laikinuosius koadjutorius, vyskupas V. Žilinskis 1849 m. pradžioje į pagalbą tikriesiems kapitulos nariams paskyrė šešis vyskupijos kunigus: Juozapą Krukovskį, Aleksandrą Vrublevskį, Joną Menue, Kazimierą Zaleskį, Justiną Zakulovskį ir Liudviką Zdanovičių. Pasak vyskupo, visi jie buvo žinomi kaip uoliai savo tarnystės pareigas atliekantys, Bažnyčiai nusipelnę dvasininkai. Kaip vieną pagrindinių kapitulos narių pagalbininkais paskirtųjų dvasininkų pareigų vyskupas įvardijo tarnystę per visateisiams katedros kapitulos nariams privalomas liturgines apeigas katedroje. Jų metu visateisių katedros narių pagalbininkų statusą kapituloje turintiems nariams leista užimti katedroje laisvas kanauninkų stales, dėvėti roketę ir mantolebę⁴³. Šiems dvasininkams įvardyti tiek bažnytinės, tiek pasaulietinės proveniencijos dokumentuose netruko įsitvirtinti garbės kanauninko terminas. Garbės kanauninkų statusas iš esmės prilygo pirmą–trečią dešimtmečiais buvusiems laikiniesiems koadjutoriams. Pagrindinis skirtumas – jie buvo ne vieno kurio nors kanauninko ar prelato, bet katedros kapitulos kaip korporacijos koadjutoriai⁴⁴. Iš pirmojo garbės kanauninko šešetuko trys netruko papildyti visateisių kanauninkų gretas (J. Menue, A. Vrublevskis, L. Zdanovičius) (žr. sąrašą). Garbės kanauninkai buvo skiriami ir vėliau. Ypač jų gretos pagausėjo vyskupiją valdant imperinės valdžios statytiniui Petriui Žilinskiui (1866–1883). Garbės kanauninkų skyrimas buvo Vilniaus vyskupo / administratoriaus kompetencijoje per visą imperinį laikotarpį. Dauguma jų tapo visateisiais katedros kapitulos nariais, tarp jų ir kanauninkais. Tačiau dabartinėje temos tyrimo situacijoje tikslesnių skaičių pateikti neįmanu.

⁴² K. Kułakowski, *Z dziejów kapituły katedralnej wileńskiej*, s. 31–36.

⁴³ 1849 m. vasario 11 d. katedros kapitulos posėdžio protokolas, *LMAVB RS*, f. 43, b. 268, l. 18–22; J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska*, cz. 3, s. 491.

⁴⁴ 1849 m. vasario 12 d. katedros kapitulos ekstraordinarinio posėdžio protokolas, *LMAVB RS*, f. 43, b. 268, l. 22–23.

Išanalizavus turimus šaltinius galima teigti, kad nagrinėjamu laikotarpiu būta dvasininkų, kurie Vilniaus katedros kapitulos visateisiais kanauninkais tapo aplenkdami šias anksčiau aptartas daugiau ar mažiau struktūrizuotas katedros kapitulos korporacijos papildymo naujais šaltiniais grupes. Vienas pirmųjų – Vincentas Labunskis (žr. toliau), į katedros kapitulos visateisius kanauninkus patekęs kaip imperijos valdžios proteguojamas kandidatas. Imperijos valdžios proteguotų dvasininkų į katedros kapitulos kanauninkus būta per visą laikotarpį. Dažniausiai tai buvo daroma per Bažnyčios hierarchus. Antai tikėtina, kad imperijos valdžia protegavo ir Antonijų Malherbę, Šv. Liudviko bažnyčios Maskvoje kleboną, kurį atsilaisvinus kanonijai po K. Dmochovskio paaukštinimo į prelatus 1823 m., tuometis metropolitas Stanislovas Bohušas Sestšencevičius, imperatoriaus valia ėjęs ir Vilniaus vyskupijos administratoriaus pareigas, per vyskupijos Konsistoriją katedros kapitulai nurodė įteisinti į kanauninkus. Kartu pranešė, kad atleidžia jį nuo dalyvavimo katedros kapitulos veikloje ir tai daręs su imperatoriaus žinia⁴⁵. Į amžinybę A. Malherbe iškeliavo 1828 m., taip nė karto ir neįžengęs į Vilniaus katedrą, kurios kapitulos visateisiu nariu buvo ketverius metus. Tačiau tokie atvejai XIX a. buvo reti ir priskirtini prie išimčių. Paprastai vyskupo / administratoriaus sprendimu ar jo siūlymu (po 1817 m.) laisvą katedros kanoniją užėmę dvasininkai aktyviai įsitraukdavo į šios korporacijos veiklą. Pastebėtina, kad katedros kapitula savo ruožtu taip pat kartais vyskupui / administratoriui siūlydavo kandidatus. Antai 1827 m. lapkričio 4 d. susirinkę į posėdį katedros kapitulos nariai kreipėsi į vyskupiją *sede vacante* laikotarpiu administravusį savo konfratrą prelatą Vincentą Mikuckį, prašydami į atsilaisvinsią kanauninko vietą tuomečiam metropolitui Kasperui Cieciovskiui, kuriam buvo pavesta priimti sprendimus Vilniaus vyskupijos administravimo klausimais, rekomenduoti teologijos ir kanonų teisės daktarą Antaną Žižkovskį, Rodūnės kleboną, ilgametį diecezinės seminarijos profesorių⁴⁶. V. Mikuckis šiai kandidatūrai pritarė, tad sulaukus palankaus imperatoriaus sprendimo, A. Žižkovskis įsijungė į katedros kapitulos kanauninkų būrį (žr. Priedą nr. 1). Tačiau teisės siūlyti kandidatą imperatoriaus sprendimui gauti savo vardu katedros kapitula neturėjo.

Reikalavimai kandidatams į katedros kapitulos narius

Iš kandidato į Vilniaus katedros kapitulos prelatus ar kanauninkus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikais reikalauta nepriekaištingos reputacijos, išsilavinimo, nuopelnų kraštui ir Bažnyčiai bei priklausymo bajorų luomui. Išsilavinimo kriterijus nebuvo griežtai apibrėžtas. Remiantis kapitulos statutais ir valdovų suteiktomis privilegijomis

⁴⁵ 1824 m. rugpjūčio 24 d. katedros kapitulos posėdžio protokolas, ten pat, b. 261, l. 360–364.

⁴⁶ Katedros kapitulos 1827 m. lapkričio 4 d. posėdis, ten pat, f. 43, b. 263, l. 104–110.

reikalauta, kad kandidatas būtų kilęs iš Lietuvos bajorijos, t. y. iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemių⁴⁷. Kandidatas į narius privalėjo pateikti katedros kapitulai savo kilmę iš bajorų patvirtinančius dokumentus iki ketvirtos kartos. Pastarasis reikalavimas kurį laiką buvo aktualus ir po Abiejų Tautų Respublikos padalijimų.

Kilmės reikalavimo panaikinimo faktas Vilniaus katedros kapituloje yra siejamas su Vilniaus universitetu, t. y. su anksčiau aptartu imperatoriaus nurodymu, kai imperijos valdžiai reformavus 1579 m. įsteigtąjį universitetą į imperatoriškąjį Vilniaus universitetą, šios aukštosios mokyklos profesoriai gavo po 4 kanonijas Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų katedrų kapitulose. Vilniaus universiteto istoriją tyrinėjęs Daniel'is Beauvois rašo, kad 1807–1808 m. į Vilniaus katedros kanauninko titulą pretendavusiam universiteto profesoriui Juozapui Boguslavskiui nesugebėjus įrodyti savo kilmės, tuometis rektorius Jonas Sniadeckis drauge su Kremeneco licėjaus įkūrėju Tadu Čackiu kėlė mintį, kad kanonija yra atpildas už nuopelnus, o ne kilmę. Pasak D. Beauvois, Romos katalikų dvasinė kolegija tam pritarė ir tai tapo pretekstu universiteto rektoriui siekti, kad pastarąją inovaciją pripažintų vietos hierarchai⁴⁸. Tyrėjas savo teiginį argumentavo nuorodomis į J. Sniadeckio dėl kanonijų teikimo rašytus raštus universiteto kuratoriui Adomui Jurgiui Čartoriskui ir T. Čackio kreipimąsi tuo klausimu į metropolitą S. B. Siestšencevičių.

Neatmestina, kad D. Beauvois minimi J. Sniadeckio ir T. Čackio raštai dėl kilmės reikalavimo universiteto į katedros kapitulų kanonijas deleguojamiems universiteto profesoriams panaikinimo galėjo išprovokuoti Kolegijos 1807 m. kovo 28 d. raštą, kuriuo liepta universiteto į kanonijas deleguojamus profesorius atleisti nuo dokumentų, įrodančių jų bajorišką kilmę, pateikimo kapitulai ir penkių mėnesių noviciato. Tačiau nei J. Sniadeckis, nei A. J. Čartoriskis tuomet nenumatė, kad Vilniaus katedros kapitula 1807 m. kovo 28 d. Kolegijos raštą dėl Vilniaus universiteto į katedros kanonijas deleguojamų profesorių įvesdinimo į narius tvarkos įvertins kaip juridinės galios neturintį⁴⁹ ir akivaizdžiai prieštaraujantį jos statutams⁵⁰. Katedros kapitulos manymu, būtina saugoti ir ginti katedros kapitulos statutais reglamentuotą tvarką, tad būsimiems universiteto deleguotiems kandidatams į kanonijas išimtis – nei dėl bajorystės dokumentų reikalavimo, nei dėl noviciato pareigos – neturėtų būti daromos. Kadangi tokie nuostatai pritarė ir tuometis vyskupijos administratorius J. Strojnovskis, katedros kapitula Kolegijos 1807 m. kovo 28 d. raštą ignoravo. Buvo priimtas sprendimas įvesdinant į kanonijas universiteto deleguotus profesorius ir toliau remtis katedros kapitulos statutais, kaip teisinę galią turinčiu, pagal kanonų teisę parengtu ir bažnytinės vyresnybės aprobuotu dokumentu.

⁴⁷ J. Kurczewski, *Kościół zamkowy*, cz. 3, s. 485–486; duomenys apie Vilniaus katedros kapitulą teikti katedros posėdžiui 1819 m. balandžio 13 d., *LMAVB RS*, f. 43, b. 2331, l. 1–6.

⁴⁸ D. Beauvois, *Wilno – polska stolica kulturalna zaboru rosyjskiego 1803–1832*, s. 116.

⁴⁹ Katedros kapitulos Kolegijai rengto rašto dėl Vilniaus universiteto skiriamų kanauninkų noviciato etc. 1810 m. rugpjūčio 29 d. projektas, *LMAVB RS*, f. 43, b. 1669, l. 1; to paties rašto kopija – ten pat, b. 1687, l. 1.

⁵⁰ Katedros kapitulos 1810 m. liepos 20 d. posėdžio protokolas, ten pat, b. 249, p. 92–92v.

Pirmieji kandidatai į katedros kapitulos narius, kurių atsisakymo pateikti kilmės iš bajorų dokumentus katedros kapitula nekvestionavo, buvo Vilniaus universiteto 1819 m. deleguotieji kandidatai – moralinės teologijos profesorius, Moralinių ir politinių mokslų fakulteto dekanas J. K. Chodani ir dogminės teologijos bei Bažnyčios istorijos profesorius, būsimasis vyskupas A. B. Klungevičius⁵¹.

Katedros kapitula, nekvestionavusi universiteto deleguotų profesorių turimo statuso imperijos valdžios nustatytos rangų lentelės hierarchijoje prilyginimo katedros kapitulos statutais apibrėžtai bajoriškos kilmės sąlygai, ėmė kilmės dokumentų nebereikalauti ir iš kandidatų, neturinčių profesoriaus titulo. Pasitaikydavo, kad vienas kitas kandidatas savo asmeniniame prašyme kapitulai (tokie visada būdavo teikiami) akcentuodavo, jog yra kilęs iš bajorų. Tačiau katedros kapitula kandidato kilmę įrodančių dokumentų liovėsi reikalauti. Turint omenyje tiek katedros kapitulos, tiek vyskupo nuostatą šiuo klausimu prieš dešimtmetį, akivaizdu, kad kilmės reikalavimas kandidatams į kapitulos narius, kitaip nei tuometės Lenkijos Karalystės teritorijoje buvusiose vyskupijose, panaikintas pasaulietinės valdžios iniciatyva⁵². Taigi A. B. Klungevičiaus ir J. K. Chodani nominacija antro–trečio dešimtmečių sandūroje vertintina kaip vienas iš lūžinių momentų dvasininkų skyrimo į Vilniaus katedros kapitulą istorijoje.

Kandidatams į katedros kapitulos narius, tarp jų ir į kanauninkus, reikalavimas dėl išsilavinimo pirmąkart buvo sukonkretintas imperijos valdžios iniciatyva XIX a. pradžioje. 1803 m. imperatoriaus įsaku buvo įsteigta Vyriausioji seminarija. Pastarojo įsako 9 punkte apibrėžta, jog praėjus 10 metų nuo šios seminarijos įsteigimo, aukštas vietas Bažnyčios hierarchijoje galės užimti tik šios seminarijos absolventai arba dvasininkai, turintys Vilniaus universiteto išduotą teologijos ar kanonų teisės daktaro laipsnio diplomą⁵³. Praktiškai Vyriausioji seminarija pradėjo veikti 1808 m., taigi po penkerių metų nuo jos įsteigimo. Su chronologiniais pertrūkiais (buvo uždaryta 1812 m., vėl savo veiklą atnaujino 1816 m.) ji veikė iki 1833 m. Tuomet tai buvo vienintelė Rusijos imperijoje aukštoji mokykla, kurioje rengti katalikų ir unitų dvasininkai. Vyriausiosios seminarijos istoriją tyrinėjęs Wiktoras Worotyńskis rašo, kad amžiumi vyresni kunigai, kurie negalėjo baigti

⁵¹ Katedros kapitulos 1819 m. gruodžio 20 d. posėdžio protokolas, ten pat, b. 260, l. 179–187.

⁵² Kilmės reikalavimas pretenduojantiems į aukštas pareigas Lenkijos Karalystės vyskupijose panaikintas popiežiaus Pijaus VII 1822 m. rugpjūčio 16 d. bule „Quoniam ut decuit“, žr.: B. K u m o r, *Ustrój i organizacja Kościoła*, s. 318. S. L i s z e w s k i, Zniesienie wymogu pochodzenia szlacheckiego przy otrzymaniu dostojenstw i godności duchownych, *Rocznik Towarzystwa Naukowego Plockiego*, r. 1, 1929, s. 107–124; M. Ż y w c z y ń s k i, Genezą i następstwa encykliki „Cum Primum“ z dn. 9 VI 1832 r., *Rozprawy Historyczne Towarzystwa Naukowego Warszawskiego*, t. 15, z. 1, 1935, s. 128; J. S k a r b e k, Diecezja plocka w latach 1795–1831, *Studia Plockie*, t. 3, 1975, s. 247–287.

⁵³ 1803 m. liepos 18 d. įsakas nr. 20863, *IIC3*, соб. 1, т. 27 (1802–1803); prieiga per internetą: http://www.nlr.ru/e-res/law_/search.php [žiūrėta 2017 01 10].

šios seminarijos, privalėjo išlaikyti egzaminus daktaro laipsniui gauti universitete⁵⁴. Ar Vilniaus katedros kapitulos nariai, tarp jų ir kanauninkai, rūpinosi tokius egzaminus laikyti, neaišku. Tačiau vyravo mokslo laipsnius turintieji katedros kapitulos kanauninkai. Antai 1828 m. iš devynių kanauninkų (trys vietos tuo metu buvo neužimtos) aštuoni mokslo laipsnius turėjo⁵⁵. Katedros kapitulos posėdžiuose kandidatams į narius keliamas reikalavimas dėl Vyriausiosios seminarijos baigimo, kaip ir mokslo laipsnio turėjimo būtinybė neakcentuojamas. Norint argumentuotai atsakyti į klausimą apie katedros kapitulos narių, tarp jų ir kanauninkų, mokslo laipsnius ir jų gavimo peripetijas, reikėtų išsamesnių tyrimų. 1833 m. uždarius Vilniaus universitetą, Vyriausioji seminarija buvo prijungta prie įsteigtos Romos katalikų dvasinės akademijos⁵⁶. Taip baigėsi seminarijos istorija. Remdamasis pirminiais šaltiniais jos veiklą vilnietiškuoju šios institucijos periodu (1842 m. buvo perkelta į Sankt Peterburgą) tyrinėjęs Vytautas Jogėla nurodo, kad be Vyriausiosios seminarijos, prie Akademijos tuomet buvo prijungta ir Vilniaus vyskupijos seminarija, kurioje tuo metu mokėsi 60 vyskupijos klierikų. Mokslas Akademijoje turėjo trukti trejetą metų⁵⁷. Akademiją steigiant deklaruota, jog ši institucija *учреждается для высшего образования духовных лиц, предназначающих себя к главнейшим должностям римско католической епархии в России*⁵⁸. Taigi naujai įsteigtoji institucija imperijos valdžios nurodymu tapo nuo 1808 m. veikusiai Vyriausiajai seminarijai keltų uždavinių tęsėja. B. Kumoro teigimu, nuo šiol į katedrų kapitulų narius nominuoti tiktai dvasininkai, studijavę Akademijoje⁵⁹. Remiantis turimais šaltinių duomenimis, akivaizdu, kad į Vilniaus katedros kapitulą ir toliau buvo skiriami ne tik mokslo laipsnius turintieji. Vėlgi – Vilniaus katedros kapitulos posėdžių protokoluose būtinybė kandidatams į katedros kapitulos narius turėti Akademijos absolvento diplomą, kaip ir prieš tai veikusios Vyriausiosios seminarijos, neakcentuojama. Tad norint atsakyti į klausimą, ar minėtasis B. Kumoro teiginys gali būti taikytinas ir Vilniaus katedros kapitulos atveju, reikėtų išsamesnių tyrimų.

⁵⁴ W. Worotyński, *Seminarjum Główne w Wilnie. Powstanie i pierwszy okres dziejów (1803–1816)*, Wilno, 1935, s. 192–193; lietuvių istoriografijoje Vyriausiosios seminarijos istoriją yra apžvelgusi Ieva Šenavičienė, nagrinėjusi šioje seminarijoje studijavusius žemaičių lituanistus, žr. I. Šenavičienė, *Žemaičių lituanistai Vilniaus vyriausiojoje seminarijoje. Motiejus Valančius*, Vilnius, 1998.

⁵⁵ Vilniaus katedros bažnyčios 1828 m. vizitacijos protokolas, *Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius* (toliau – *VUB RS*), f. 57, b. 53–1, l. 157v–158.

⁵⁶ 1833 m. liepos 1 d. įsakas nr. 6296, *ИСЗ*, соб. 2, т. 8, ч. 1; prieiga per internetą: http://www.nlr.ru/res/law_r/search.php [žiūrėta 2017 01 10].

⁵⁷ V. Jogėla, *Vilniaus Romos katalikų dvasinės akademija 1833–1842 metais: organizacija ir veikla*, Vilnius, 1997, p. 43.

⁵⁸ 1833 m. liepos 1 d. įsakas nr. 6296, *ИСЗ*, соб. 2, т. 8, ч. 1; prieiga per internetą: http://www.nlr.ru/res/law_r/search.php [žiūrėta 2017 01 10].

⁵⁹ B. Kumor, *Ustrój i organizacja Kościoła*, s. 309.

Bažnytinės karjeros laiptai

Ignotas Kontrimas buvo pirmas iš kanauninkų, kurį po vyskupijos teritorijos ir palvdomo reorganizacijos 1798 m. gruodžio pradžioje vyskupas Jonas Nepomukas Kosakovskis paskyrė į savo turėtą prelado kustos vietą Vilniaus katedros kapituloje⁶⁰. Atsilaisvinusi kanonija tuomet atiteko Livonijos kanauninkui Tadui Jurevičiui⁶¹. Abiejų dvasininkų liturginės išskilmės, kurių metu nauji nariai buvo įteisinami į katedros kapitulos korporaciją, vyko tą pačią dieną⁶². J. N. Kosakovskio valdymo laikotarpiu dauguma kanauninkų turėjo savo koadjutorius *cum futura successione*, tad laisvų kanonijų kurį laiką nebuvo. 1798 m. imperatoriaus įsaku garantuota teise skirti kanauninkus Vilniaus vyskupas antrąkart pasinaudojo po dešimtmečio, kai 1808 m. kovo pabaigoje mirė T. Jurevičius, pirmasis jo į katedros kapitulą paskirtasis kanauninkas. T. Jurevičiui mirus tikruoju kapitulos nariu tapo papildomo kanauninko statusu su Vilniaus katedros kapitula nuo 1798 m. susijęs anksčiau minėtas V. Labunskis, proteguotas dar imperatorės Kotrynos II, ir vyskupo J. N. Kosakovskio valia laukęs, kol atsilaisvins kanauninko vieta⁶³. Taigi per pirmąjį dešimtmetį kanauninkų grupėje rotacijos būta minimalios. Pastebėtina, kad per pirmuosius trejetą dešimtmečių atsilaisvinusios kanonijos paprastai būdavo užimamos tais pačiais ar kitais metais. Pagal vyskupijos *direktoriumuose* pateiktus duomenis, su pirmąja ilgalaike, t. y. ilgiau nei metus buvusia laisva kanonija ir ženkliai narių skaičiaus sumažėjimu katedros kapitula susidūrė tikrai ketvirtojo dešimtmečio pradžioje. Antai 1832 m. pradžioje užimtos buvo tik šešios kanonijos⁶⁴. Tačiau laisva vieta buvo kiek ilgiau nei metus – 1834 m. visateisių kanauninkų vėl buvo dvylika⁶⁵. Praktiškai per visą XIX a. laisvų kanonijų nebuvo daug ir dažniausiai trumpiau nei metus. Būta atvejų, kai mirusio kanauninko vieta buvo užimama skubos tvarka, nelaukiant ir laidotuvių apeigų pabaigos. Taip nutiko 1814 m. rugsėjo 11 d. mirus kanauninkui Ignotui Zenkovičiui⁶⁶. Vyskupiją valdęs J. Strojnovskis jau rugsėjo 13 d. kanoniją paskyrė Kuršo sufraganui Adomui Kosakovskiui⁶⁷. To paties mėnesio 23 d. katedros kapitula atliko kandidato į na-

⁶⁰ Katedros kapitulos 1798 m. lapkričio 28 d. posėdis, *LMAVB RS*, f. 43–245, l. 253.

⁶¹ Katedros kapitulos 1798 m. gruodžio 12 d. posėdis, ten pat, l. 268–269.

⁶² Vyskupas katedros kapitulai I. Kontrimo kandidatūrą pasiūlė 1798 m. lapkričio 28 d., t. y. po pusantro mėnesio nuo popiežiaus 1798 m. spalio 12 d. bulės, kuria prekonizuotas į Vilniaus vyskopus ordinarus.

⁶³ Katedros kapitulos 1808 m. kovo 28 d. posėdžio protokolas, ten pat, f. 43, b. 247, l. 166 v.

⁶⁴ *Directorium horarum canonicarum et missarum pro dioecesi Vilnensi in AD bissexilem MDCCXXXII*, Vilnae, [1831], [s.n.].

⁶⁵ *Directorium horarum canonicarum et missarum pro dioecesi Vilnensi in AD MDCCXXXIV*, Vilnae, [1834], [s.n.].

⁶⁶ Katedros kapitulos 1814 m. rugsėjo 12 d. posėdžio protokolas, *LMAVB RS*, f. 43, b. 253, l. 77–77 v.

⁶⁷ Katedros kapitulos 1814 m. rugsėjo 19 d. posėdžio protokolas, ten pat, l. 77v–80.

rius įteisinimo apeigas ir tą pačią dieną vykusiame posėdyje priėmė sprendimą dalyvauti rugsėjo 24 d. pavaikare vyksiančiose iškilmingose I. Zenkovičiaus laidotuvėse⁶⁸. Tokia skuba suponuoja prielaidą, kad galimų pretendentų į atsilaisvinusią vietą tąkart galėjo būti ir daugiau. Laisvų kanonijų srityje padėtis radikaliai pasikeitė XX a. pradžioje. Antai 1910 m. mirus, kanauninkams Viktorui Fronckevičiui-Radziminskiui ir Konstantinui Majevskiui teliko vienas – Adomas Savickis. Dabartinėje temos tyrimo stadijoje neįmanu argumentuotai atsakyti, kokios priežastys lėmė, kad į atsiradusias laisvas kanonijas naujų narių skirti neskubėta.

Tai, kad nagrinėjamu laikotarpiu keturi kanauninkai (V. Fronckevičius-Radziminskis, A. B. Klungevičius, A. S. Krasinskis, S. Zverovičius), iš viso 5,5 % bendro jų skaičiaus (73), vyskupijos vyskupais / administratoriais tapo būdami kanauninkais, leidžia teigti, jog esminio skirtumo tarp kanonijos ir prelatūros teikiamų bažnytinės karjeros galimybių nebūta. Tiek kanonikatas, tiek prelatūra galėjo tapti pirmąja bažnytinės karjeros laiptų pakopa. Turimi duomenys leidžia fiksuoti karjerą katedros kapitulos viduje. Nagrinėjamu laikotarpiu daugiau nei trečdalis katedros kapitulos kanauninkų – 29 (iš 73), t. y. 40 %, buvo paaukštinti į įvairias prelatūros pareigybes. Vienas kitas prelatūroje kilo nuo prelato kantoriaus iki prepozito (K. Baika) ar dekanı (J. Hanusovičius). Vyskupijos valdytojo pareigas net porą kartų ėjo iš kanauninkų į prelatus arkidiakonų paaukštintas ir po keletrių metų prelatu arkidiakonu pakeltas L. Zdanovičius (žr. Priedą nr. 1).

Lentelė. Vilniaus katedros kapitulos visateisių kanauninkų bažnytinės karjeros santykis su jų kanonikato trukme ir paaukštinimų į prelatūrą statistika 1798–1915 m.

Tarnystės trukmė (metais)	Kanauninkų skaičius	Kanauninkų dalis nuo bendro jų skaičiaus procentais	Kanauninkų, paaukštintų į prelatūrą, skaičius	Kanauninkų, paaukštintų į prelatūrą, dalis nuo bendro jų skaičiaus procentais
1–5	22	30	11	15
6–10	15	20	6	8
11–15	16	22	7	10
16–20	8	11	2	3
21–25	5	7	3	4
26–30	–	–	–	–
31–35 ir >	7	10	–	–
Iš viso:	73	100	29	40

Šaltiniai: skaičiuota remiantis Priede nr. 1 pateiktais duomenimis

⁶⁸ Katedros kapitulos 1814 m. rugsėjo 23 d. posėdžio protokolas, ten pat, l. 81v–86.

Kanauninkų bažnytinės karjeros priklausomybė nuo jų kanonikato trukmės nėra labai aiškiai išreikšta, tačiau akivaizdu, kad trumpesnis kanonikatas dažniausiai buvo susijęs su paaukštinimu, t. y. tarnystės periodu iki penkerių metų imtinai daugiausia kanauninkų paaukštinta į prelatus (žr. lent.). Iš keturių kanauninkų, tarnavusių trumpiau nei metus – K. Baika, J. Grozmani, J. Kurčevskis, Juozapas Mirskis – tiktai pastarasis mirė turėdamas katedros kapitulos kanauninko statusą. Kiti trys tapo prelatais. Tačiau nėra pagrindo teigti, kad dešimt ar penkiolika metų trukusi tarnystė kanauninku dvasininkui užkirsdavo kelią į prelatūrą. Antai kanauninkų, paaukštintų į prelatus savo tarnystės laikotarpiu nuo vienuolikos iki penkiolikos metų imtinai, procentas netgi nežymiai aukštesnis nei laikotarpiu nuo šešerių iki dešimties metų (žr. lent.). Tačiau kritiniu tašku katedros visateisių kanauninkų bažnytinės karjeros kreivėje laikytini dvidešimt šešeri tarnystės metai. Atlikta analizė leidžia teigti, kad XIX a. nebuvo nė vieno dvasininko, kanauninku Vilniaus katedros kapituloje ištarnavusio nuo dvidešimt šešerių iki trisdešimties metų imtinai, o dvasininkai, kurių tarnystės kanauninku stažas prasideda nuo trisdešimt vienerių, savo karjerą baigė būdami kanauninkais (žr. lent.). Pastebėtina, kad katedros kapitulos visateisiai nariai, kurių kanonikatai truko daugiau nei tris dešimtmečius, visi be išimties kanauninkais buvo paskirti dar XVIII a., t. y. laikotarpiu, kai Vilniaus vyskupijos teritorija buvo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sudėtyje ir priklausė Gniezno arkivyskupijai. Dabartinėje temos tyrimo stadijoje neįmanu atsakyti, ar laikotarpiu iki padalijimų kanonikatų trukmė buvo ilgesnė ir daugumai kanonija tapdavo pirma ir paskutine bažnytinės karjeros laiptų pakopa, tačiau akivaizdu, kad XIX a. kanonikatų trukmės laikas Vilniaus katedros kapituloje neviršijo dvidešimt penkerių metų. Būtent tiek metų kanauninku išbuvęs M. Herburtas buvo paaukštintas į prelatus (žr. Priedą nr. 1).

Išvados

Imperijos valdžios sprendimu katedros kapitulos narių, tarp jų ir kanauninkų, skyrimo procedūroje XIX a. įvyko dvi esminės reorganizacijos. Pirmoji – 1798 m., kai kanauninkų skyrimas buvo perduotas vyskupijos vyskupo / administratoriaus kompetencijai. Antroji sietina su religijos reikalų imperijoje tvarkymo perdavimu 1817 m. įsteigtajai Dvasinių reikalų ir liaudies švietimo ministerijai. Tuomet vyskupijos vyskupų / administratorių teisė skirti katedrų kapitulų narius buvo apribota iki siūlymo teikti jų kandidatūras tarpininkaujant ministerijai (nuo 1832 m. tai buvo Vidaus reikalų ministerija) imperijos valdžiai. Galutinį sprendimą priimdavo imperatorius.

Vilniaus vyskupijos visateisių kanauninkų korpuso formavimo raidą XIX a. esmingai paveikė imperijos valdžios sprendimas nutraukti tiesioginius Bažnyčios hierarchų ryšius su Apaštalažnyčia. Nelikus kanauninkų koadjutorių *cum futura successione*, kurių tvir-

tinimas buvo rezervuotas Apaštalo Sostui, vyskupijos hierarchų iniciatyva radosi naujos daugiau ar mažiau struktūrizuotos dvasininkų grupės – laikinieji koadjutoriai (pirmą–trečią dešimtmečiais) ir garbės kanauninkai (nuo 1849 m.), – atlikusios katedros kapitulos papildymo naujais nariais šaltinio funkcijas. Vietoje dėl tiesioginių ryšių su Apaštalo Sostu nutraukimo nunykusios koadjutorių *cum futura successione* pareigybės įsteigti laikinieji koadjutoriai, turint omenyje, kad juos steigiant tikėtasi, jog netrukus bus galima tęsti iki valstybės padalijimų susiklosčiusias tradicijas, iš esmės savo funkciją atliko. Jie pasiteisino ir kaip kanauninkų korpuso papildymo naujais nariais šaltinis. Tai, kad tiek laikinųjų koadjutorių, tiek garbės kanauninkų skyrimo teisė priklausė vyskupijos vyskupui ordinarui / administratoriui, leidžia teigti, jog nepaisant imperijos valdžios vykdytos konfesinės politikos, vyskupijų hierarchai galėjo turėti tam tikrą įtaką Vilniaus katedros kapitulos narių korpuso, neišskiriant ir kanauninkų, kaip funkcinės grupės, formavimui. Atlikta kanauninkų korpuso papildymo naujais nariais būdų analizė leidžia teigti, kad Bažnyčios hierarchai ieškojo galimybių išlaikyti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikais susiklosčiusias katedros kapitulos korporacijos formavimo tradicijas.

Imperijos valdžios sprendimas perduoti keturias kanonijas Vilniaus universitetui, turint omenyje, kad vyskupijos hierarchai ar juolab katedros kapitula neturėjo galimybės universiteto teikiamų kandidatūrų kvestionuoti, vertintinas kaip tuo metu galiojusių vyskupo teisių skirti katedros kapitulos narius apribojimas. Kita vertus, XIX a. pirmą–trečią dešimtmečiais tai buvo nuolatinis kanauninkų korpuso papildymo naujais nariais šaltinis. Akcentuotina, kad visi universiteto į Vilniaus katedros kapitulos kanonijas deleguoti (J. Boguslavskis, P. Bžostovskis, J. K. Chodani, T. Kundzičius, A. B. Klungevičius, P. Norvaiša, A. Osinskis) įsitraukė į katedros kapitulos veiklą. Vertinant bažnytinės karjeros požiūriu, kone trečdaliui (29 %) universiteto deleguotų asmenų (P. Bžostovskis, A. B. Klungevičius) kanonikatas tapo pirmąja pakopa kylant bažnytinės karjeros laiptais.

Imperijos valdžios 1842 m. įvykdyta katalikų vyskupijų katedrų kapitulų reforma Vilniaus katedros kapitulos visateisių kanauninkų padėtį pakeitė iš esmės. Narių skaičius sumažintas 4 kartus – nuo 12 iki 3. Įvestas etatinio, iš imperijos išdo apmokamo katedros kapitulos nario, neišskiriant ir kanauninko, statusas šią reformą leidžia vertinti kaip vieną iš lūžinių taškų kanauninkų, kaip funkcinės Vilniaus katedros kapitulos korporacijos grupės, raidos istorijoje. Katedros kapitulos visateisiai kanauninkai, kaip ir prelatai, tapo nuo imperijos valdžios finansiškai priklausomais pavaldiniais.

Vilniaus katedros kapitulos kanonikatas XIX a. atliko vienos iš dvasininkijos bažnytinės karjeros laiptų pakopų vaidmenį. Remiantis pirminiais šaltiniais sudarytu preliminarium XIX a. visateisių kanauninkų sąrašu (73 personalijos) teigtina, kad kanonikatas ne vienam jų tapo terpe, padėjusia pasiekti aukščiausias dvasinės tarnystės pareigybes: arkivyskupo metropolito (K. Dmochovskis, A. Fijalkovskis), Vilniaus vyskupo / admi-

nistratoriaus (V. Fronckevičius-Radziminskis, A. B. Klungevičius, A. S. Krasinskis, L. Zdanovičius, S. Zvierovičius). Analizei pasirinktu laikotarpiu 40 % kanauninkų (29 asmenys) buvo paaukštinti į prelatūrą, ne vienas jų vėlesniais metais bažnytinės karjeros laiptais kilo prelatūros pareigybių rėmuose. Nagrinėjamu laikotarpiu nebuvo esminio skirtumo tarp kanonijos ir prelatūros teikiamų bažnytinės karjeros galimybių.

Vilniaus vyskupijos katedros kapitulos raidą XIX a. sąlygojo Rusijos imperijos valdžios katalikų Bažnyčios atžvilgiu vykdyta politika. Imperijos valdžia, nutraukusi imperijos pavaldiniais tapusių katalikų Bažnyčios hierarchų tiesioginius ryšius su Apaštalų Sostu, nuo pat pirmųjų metų po Abiejų Tautų valstybės padalijimų siekė perimti pagal kanonų teisę popiežiaus kompetencijai priklausančias dalinių Bažnyčių administravimo funkcijas.

Priedas nr. 1. Vilniaus vyskupijos katedros kapitulos visateisiai kanauninkai 1798–1914 m.

Eil. Nr.	Asmenvardis ir pagrindinės jo formos šaltiniuose	Tarnystės laikas	Tarnystės trukmė	Pastabos
1.	Avtuškevičius Mykolas (<i>Awtuszkiewicz Michal / Michael</i>)	1817–1829	12	
2.	Baika Karolis (<i>Bajko Karol / Carolus</i>)	1898–1898	1<	Prelatūra nuo 1898 m.
3.	Baukevičius Juozapas (<i>Bowkiewicz Józef / Joseph</i>)	1832–1843	11	Prelatūra nuo 1843 m.
4.	Bedržinskis Felicijonas (<i>Biedrzyński Felicjan / Бедржинский Фелициан</i>)	1872–1874(?)	2	Prelatūra nuo 1874 m. (?)
5.	Boguslavskis Juozapas (<i>Boguslawski Józef / Josephus</i>)	1808–1819	11	
6.	Borovskis Ignatas (<i>Borowski Ignacy / Ignatius</i>)	1829(?)–1843	14	Prelatūra nuo 1843 m.
7.	Bžostovskis Paulius (<i>Brzostowski Pawel / Paules</i>)	1811–1824	13	Prelatūra nuo 1824 m.
8.	Chodani Jonas Kantas (<i>Chodani Jan / Joannes Kanty</i>)	1820–1823	3	
9.	Chominskis Mykolas (<i>Chomiński Michal / Michael</i>)	1761–1803	42	
10.	Cibovičius Petras (<i>Cybowicz Piotr / Petrus</i>)	1823–1831	8	
11.	Daugirdas Angelas (<i>Dowgird Angelus</i>)	1833–1835	2	
12.	Dederko Jokūbas (<i>Dederko Jakub / Iacobus</i>)	1782–1829	47	

Eil. Nr.	Asmenvardis ir pagrindinės jo formos šaltiniuose	Tarnystės laikas	Tarnystės trukmė	Pastabos
13.	Dmochovskis Kazimieras (<i>Dmochowski Kazimierz / Casimirus</i>)	1812–1823		Prelatūra nuo 1823 m.; Mogiliavo arkivyskupas metropolitas (1848–1851)
14.	Fijalkovskis Antanas (<i>Fijalkowski / Fialkowski Antoniusz / Antonius</i>)	1832(?)–1843	11	Prelatūra nuo 1843 m.; Kameneco vysk. (1860–1872); Mogiliavo arkivyskupas metropolitas (1872–1883)
15.	Fronckevičius-Radziminskis Viktoras (<i>Фронцкевич Виктор / Frąckiewicz-Radziński Wiktor</i>)	1901–1910	9	Vyskupijos administratorius 1902–1904 m.
16.	Gonsovskis Jokūbas (<i>Gąsowski Jakub / Jacobus</i>)	1833–1844	11	
17.	Grozmani Juozapas, de baron (<i>Grozmani Josephus, de baron</i>)	1827–1827	1<	Prelatūra nuo 1827 m.
18.	Gzovskis Anupras (<i>Gzowski Onufry / Onuphrius</i>)	1786(?)–1809	23	
19.	Hanusovičius Jonas (<i>Hanusowicz Jan / Ганусович Иоанн</i>)	1898–1901	3	Prelatūra nuo 1901 m.
20.	Harasimovičius Motiejus (<i>Harasimowicz Maciej / Гарасимович Матвеи</i>)	1883–1897	14	Prelatūra nuo 1897 m.
21.	Herburtas Mamertas (<i>Herburt Mamertus</i>)	1828–1853	25	Prelatūra nuo 1853 m.
22.	Hiteris Feliksas (<i>Hitter Feliks / Гиттер Феликс</i>)	1889–1898	9	Prelatūra nuo 1898 m.
23.	Houvaltas Ignotas (<i>Houwalt Ignacy / Ignatius</i>)	1790–1807	17	
24.	Ihnatavičius Atanazas (<i>Ihnatowicz Atanazy / Athanasius</i>)	1825–1832 (?)	7	
25.	Javtokas Jonas (<i>Jawtok Jan / Явток Иоанн</i>)	1868–1870 (?)	2	
26.	Jurevičius Tadas (<i>Jurewicz Tadeusz / Thadeus</i>)	1798–1808	10	
27.	Kelpša Pranciškus (<i>Kiełpsz Franciszek / Franciscus</i>)	1809–1817	18	
28.	Klimanskis Ignotas (<i>Klimański Ignacy / Ignatius</i>)	1774–1809	35	
29.	Kliučinskis Vincentas (<i>Kluczyński Wincenty / Ключинский Викентий</i>)	1898(?)–1903	5	Prelatūra nuo 1903 m.
30.	Klongevičius Andrius Benediktas (<i>Kłagiewicz Andrzej / Andreas Benedykt</i>)	1820–1839	19	Vilniaus vyskupijos administratorius nuo 1828 m.; ordinaras – 1840–1841 m.

Eil. Nr.	Asmenvardis ir pagrindinės jo formos šaltiniuose	Tarnystės laikas	Tarnystės trukmė	Pastabos
31.	Kontrimas Ignotas (<i>Kontrym Ignacy / Ignatius</i>)	1795–1798	3	Prelatūra nuo 1798 m.
32.	Kosakovskis Adomas (<i>Kossakowski Adam</i>)	1814–1828	14	
33.	Kozlovskis Simonas (<i>Kozlowski Szymon / Simon</i>)	1852–1862	10	Prelatūra nuo 1862 m.
34.	Kozmianas Adomas (<i>Kozman / Kozmian Adam / Козмян Адам</i>)	1886–1889	3	Prelatūra nuo 1889 m.
35.	Krasinskis Adomas Stanislovas (<i>Krasiński Adam Stanislaw / Adamus Stanislaus</i>)	1853–1858	5	Vilniaus vyskupijos vysk. ordinaras (1858–1883)
36.	Kruševskis Antanas (<i>Kruszewski Antoni / Antonius</i>)	1778–1820	42	
37.	Kulieša Jonas (<i>Kuliesza Jan / Кулиеша Иоанн</i>)	1872–1879	7	Prelatūra nuo 1879 m.
38.	Kundzičius Tadas (<i>Kundzicz Tadeusz / Thadeus</i>)	1810–1829	19	
39.	Kurčevskis Jonas (<i>Kurczewski Jan / Курчевский Иоанн</i>)	1898–1899	1<	Prelatūra nuo 1899 m.
40.	Labunskis Vincentas (<i>Labuński Wincenty / Vincentius</i>)	1808–1831	23	iki 1808 m. – supernumerarius
41.	Lešnevičius Jonas (<i>Leśniewicz Jan / Joannes</i>)	1827–1831	4	
42.	Linkinas Klementas (<i>Linkin Klement / Линкин Клементий</i>)	1869–1872	3	Prelatūra nuo 1872 m.
43.	Lipnickis Augustinas (<i>Lipnicki Augustyn / Augustinus</i>)	1862–1886	24	Prelatūra nuo 1886 m.
44.	Lipskis Vincentas (<i>Lipski Wincenty / Vincentius</i>)	1832–1848	16	Prelatūra nuo 1848 m.; Tiraspolio vyskupijos apaštalinis administratorius (1864–1872)
45.	Majeuskis Konstantinas (<i>Majewski Konstantyn / Constantinus</i>)	1905–1910	5	
46.	Malherbe Antonijus, de (<i>de Malherbe Antoni</i>)	1824–1828	4	
47.	Makarevičius Simonas (<i>Makariewicz Szymon, Макаревич Симеон</i>)	1879–1887	8	Prelatūra nuo 1887 m.
48.	Markevičius Jonas (<i>Markiewicz Jan / Joannes</i>)	1833–1852	19	Prelatūra nuo 1852 m.
49.	Menuė Jonas (<i>Menué Jan / Joannes</i>)	1858(?)–1866	8	
50.	Mirskis Juozapas (<i>Mirski Jozafat</i>)	1812–1812	1<	

Eil. Nr.	Asmenvardis ir pagrindinės jo formos šaltiniuose	Tarnystės laikas	Tarnystės trukmė	Pastabos
51.	Norvaiša Pranciškus (<i>Narwoysz Franciszek / Franciscus</i>)	1808–1819	11	
52.	Osinskis Alojzas (<i>Osiński Alojzy / Aloysius</i>)	1824–1830	6	Prelatūra nuo 1830 m.
53.	Oskierka Ignotas (<i>Oskierko Ignacy / Ignatius</i>)	1759–1806	47	
54.	Pacevičius Dionizas (<i>Pacewicz Dionyzy / Dionysius</i>)	1838–1849	11	
55.	Pavlovskis Antanas (<i>Pawłowski Antoni / Antonius</i>)	1832–1852	20	
56.	Puzina Nikodemus (<i>Puzyna Nikodem / Nicodemus</i>)	1779–1819	40	
57.	Puzina Tadas (<i>Puzyna Tadeusz</i>)	1819–1827	8	
58.	Sadovskis Jonas (<i>Sadowski Jan / Садовский Иоанн</i>)	1900–1905	5	Prelatūra nuo 1905 m.
59.	Savickis Adomas (<i>Sawicki Adam</i>)	1905–1917 (1918?)	12	Prelatūra nuo 1917 (1918?) m.
60.	Skidelis Jonas (<i>Skideł Jan / Joannes</i>)	1829(?)– 1837	8	
61.	Smolskis Mykolas (<i>Smolski Michał / Michael</i>)	1815– 1826(?)	11	
62.	Stanevičius Jonas (<i>Staniewicz Jan / Joannes</i>)	1829(?)–1844	15	
63.	Sturgulevskis Tomas (<i>Sturgólewski Tomasz / Thomas</i>)	1829–1831	2	
64.	Sulistrovskis Joakimas (<i>Sulistrowski Joachim / Joachimus</i>)	1774–1815	41	
65.	Tiškevičius Motiejus (<i>Tyszkiewicz Maciej / Mathias</i>)	1796–1808	12	
66.	Trinkovskis Ludvikas (<i>Trynkowski Ludwik / Ludovicus</i>)	1836–1839	3	
67.	Volčackis Valentinas (<i>Wolczacki Walenty / Valentinus</i>)	1803–1810	7	
68.	Volovičius Juozapas (<i>Wollowicz Józef / Josephus</i>)	1806–1811	5	
69.	Vrublevskis Aleksandras (<i>Wróblewski Aleksander / Alexander</i>)	1852–1858	6	Prelatūra nuo 1858 m.
70.	Zdanovičius Liudvikas (<i>Zdanowicz Ludwik / Ludovicus</i>)	1859–1883	24	Prelatūra nuo 1883 m.; Vilniaus vyskupijos administratorius (1885–1890; 1895–1897)

Eil. Nr.	Asmenvardis ir pagrindinės jo formos šaltiniuose	Tarnystės laikas	Tarnystės trukmė	Pastabos
71.	Zenkovičius Ignotas (<i>Zienkowicz Ignacy / Ignatius</i>)	1796(?)–1814	18	
72.	Zverovičius Steponas (<i>Zwierowicz Stefan / Зверович Сменан</i>)	1887–1897	10	Vilniaus vyskupijos vysk. ordinaras (1897–1902) Prelatūra nuo 1832 m.
73.	Žižkovskis Antanas (<i>Żyszowski Antoni</i>)	1827–1832	5	

Šaltiniai: Katedros kapitulos posėdžių protokolai – *LMAVBR*S, f. 43; katedros kapitulos prelado Jono Kurčevskio publikuotos katedros kapitulų posėdžių protokolų anotacijos – J. K u r c z e w s k i, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska*, cz. 3, Wilno, 1916; dvasininkų tarnybos lapai; Vilniaus vyskupijos liturginiuose kalendoriuose–žinynuose 1800–1809, 1811–1812, 1814, 1816–1820, 1823, 1828–1867, 1869, 1871–1885, 1887–1914 metams – *Directorium horarum canonicarum et missarum pro dioecesi Vilnensi AD* [1800–1809, 1811–1812, 1814, 1816–1820, 1823, 1828–1867, 1869, 1871–1885, 1887–1914] – skelbti katedros kapitulos kanauninkų sąrašai.

Publikuotų šaltinių ir literatūros sąrašas

Directorium horarum canonicarum et missarum pro dioecesi Vilnensi in AD MDCCCI–MDCCCII, MDCCCIV, MDCCCVII–MDCCCVIII, MDCCCX, MDCCCXII, MDCCCXIII–MDCCCXIV, MDCCCXVI, MDCCCXX, MDCCCXXIII, MDCCCXXX–MDCCCXLIX, MDCCCCLI–MDCCCLXIV, 1865–1867, 1881–1885, 1887–1890, MDCCCXCI–MCMXI. Vilnae, [1800, 1801, 1805–1807, 1809, 1811–1813, 1815, 1819, 1822, 1829–1843], 1844–1848, 1850–1866, 1880–1884, 1886–1910.

Directorium horarum canonicarum et missarum juxta computum veteris calendarii pro dioecesi Samogitiensi in AD MDCCCXXII, MDCCCXXIV. Vilnae: Typis Cong[regationis] Miss[ionis] ad Eccle[siam] S. Casimiri, [1821, 1823].

KURCZEWSKI, JAN. *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska w jej dziejowym, liturgicznym, architektonicznym i ekonomicznym rozwoju: na podstawie aktów kapitulnych i dokumentów historycznych*, cz. 3. Wilno: Józef Zawadzki, 1916.

Ordo divini officii recitandi sacrique peragendi a clero dioecesis Vilnensis pro AD [1869–1880]. Vilnae, 1868–1879.

Акты и грамоты о устройстве и управлении Римско-Католической церкви в империи Российской и Царстве Польском. [Москва]: в типографии Второго Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1849.

Полное собрание законов Российской империи, собрание первое, т. 19, 21, 25, 27, 34. Санкт-Петербург, 1830; собрание второе, т. 8, ч. 1; т. 16, 17. Санкт-Петербург, 1833, 1841–1842. Prieiga per internetą: http://www.nlr.ru/e-res/law_r/search.php

BEAUVOIS, Daniel. *Wilno – polska stolica kulturalna zaboru rosyjskiego 1803–1832*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2010, s. 114–115.

BIELIŃSKI, Jan. *Uniwersytet Wileński: 1579–1831*, t. 1. Kraków: [s.n.], 1899–1900.

BIENIARZÓWNA, Janina. Kłagiewicz Andrzej Benedykt. In: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 13. Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1967, s. 40–42.

FALKOWSKI, Czesław. Dmochowski Kazimierz Roch. In: *Polski Słownik Biograficzny*: nakład Polskiej Akademii Umiejętności. Skład Główny w Księgarniach Gebethnera i Wolfa, t. 5. Warszawa–Kraków–Łódź–Poznań–Zakopane, 1938, s. 208–210.

JOGĖLA, Vytautas. *Vilniaus Romos katalikų dvasinė akademija 1833–1842 metais: organizacija ir veikla*. Vilnius: Eugrimas, 1997.

KRAHEL, Tadeusz. *Schematyzmy diecezji wileńskiej jako źródło historyczne*. Lublin, [s.n.] 1979.

KRAHEL, Tadeusz. Zarys dziejów (archi)diecezji wileńskiej. In: *Studia Teologiczne*, t. 5–6. Białystok–Drohiczyn–Łomża, 1987–1988, s. 7–72.

KUŁAKOWSKI, Kazimierz. Z dziejów kapituły katedralnej wileńskiej. In: *Wiadomości Kościelne Archidiecezji w Białymstoku*, r. XIII (XV) 1987 R., nr 2 (64), s. 11–58.

KUMOR, Bolesław. *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej 1772–1918*. Kraków: Polskie Towarzystwo Teologiczne, 1980, s. 267–320.

KURCZEWSKI, Jan. *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych, zawierające dzieje i prace biskupów i duchowieństwa diecezji wileńskiej oraz wykaz kościołów, klasztorów, szkół i zakładów dobroczynnych i społecznych*. Wilno: nakład i druk Józefa Zawadzkiego, 1912.

LISZEWSKI, Stanisław. Zniesienie wymogu pochodzenia szlacheckiego przy otrzymaniu dostojęństw i godności duchownych. In: *Rocznik Towarzystwa Naukowego Płockiego*, rocznik 1, 1929, s. 107–124.

OCHMAŃSKI, Jerzy. *Biskupstwo wileńskie w Średniowieczu. Ustrój i uposażenie*. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 1972.

PAWLIKOWSKA-BUTTERWIK, Wiolleta; JOVAIŠA, Liudas. *Vilniaus ir Žemaičių katedrų kapitulų statutai*. Vilnius: Lietuvių katalikų mokslių akademija, 2015.

PRAŠMANTAITĖ, Aldona. Wileńska kapituła katedralna – szkice kontekstu prawnego obsady stanowisk kapitulnych w XIX w. In: *Między Klio a Themis. Księga dedykowana Profesorowi Jackowi Sobczakowi*. Pod. red. J. W. Adamowskiego, T. Wallas, K. Kakareko, Warszawa–Poznań: Silva Rerum, 2016, s. 795–808.

PRAŠMANTAITĖ, Aldona. *Vilniaus vyskupijos katedros kapitulų sandaros raidos bruožai XIX a.* In: *Soter*, nr. 60 (88), Kaunas, 2016, p. 41–55.

PRAŠMANTAITĖ, Aldona. Vilniaus vyskupijos katedros kapitulų laikinieji koadjutoriai XIX a.: genezė, raidos bruožai, personalijos. In: *Bažnyčios istorijos studijos*, t. 8. Vilnius, 2016, p. 113–143.

PRZYAŁGOWSKI, Wincenty. *Żywoty biskupów wileńskich*, t. 1–3. Petersburg: nakład autora, 1860.

SKARBEK, Jan. Diecezja płocka w latach 1795–1831. *Studia Płockie*, t. 3, 1975, s. 247–287.

ŠENAVIČIENĖ, Ieva. *Žemaičių lituanistai Vilniaus vyriausiojoje seminarijoje. Motiejus Valančius*. Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos leidybos centras, 1998.

WOROTYŃSKI, Wiktor. *Seminarjum Główne w Wilnie. Powstanie i pierwszy okres dziejów (1803–1816)*. Wilno: z zasiłku Funduszu Kultury Narodowej. Skład Główny w księgarni św. Wojciecha, 1935.

ZACHOROWSKI, Stanisław. *Rozwój i ustrój kapituł polskich w wiekach średnich*. Kraków: Towarzystwo Naukowe „Societas Vistulana“, 2005.

ŻYTKOWICZ, Leonid. *Rządy Repnina na Litwie w latach 1794–7*, seria „Rozprawy i Materiały Wydziału III Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie“, t. 10. Wilno: Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie, 1938, s. 263–265.

ŻYWCZYŃSKI, Mieczysław. Geneza i następstwa encykliki „Cum Primum“ z dn. 9 VI 1832 r. In: *Rozprawy Historyczne Towarzystwa Naukowego Warszawskiego*, t. 15, z. 1, 1935.

FULLY-ENTITLED CANONS OF THE CATHEDRAL CHAPTER OF VILNIUS DIOCESE IN THE 19TH CENTURY

(Recruitment, Members and Characteristics of Spiritual Career)

Summary

ALDONA PRAŠMANTAITĖ

The evolution of Vilnius diocese cathedral chapter in the 19th century was determined by the policy pursued by the authorities of the Russian Empire with regard to the Catholic Church. Following the liquidation of the Polish-Lithuanian Commonwealth, Catholics who found themselves in the territory of the Russian Empire were attributed to adherents of a different faith. Their religious life was organized based on the model of the Orthodox Church which in the Russian Empire had the status of the state church. Having forced the now subordinate hierarchs of the Catholic Church to break off direct relations with the Apostolic See, the government of the Empire, from the very first years after the partitions of the Commonwealth, was striving to assume the administrative functions of particular churches which, according to the canon law, had been within the Pope's competence.

Reform of the cathedral chapters of Catholic dioceses, initiated by the imperial authorities in 1842, had a substantive effect on the situation of the fully-entitled canons of Vilnius cathedral chapter. The number of members was drastically cut from twelve to three. Introduction of the status of the cathedral chapter staff member (including the canon), remunerated from the imperial treasury, allows us to view the reform as one of the turning points in the development of the position of the canon as a functional group of the college of Vilnius cathedral chapter. Members of the cathedral chapter, including canons, were turned into subordinates, financially dependent on the authorities of the Empire.

Decision of the government of the Empire which resulted in the break off of direct relations between the hierarchs of the church and the Apostolic See had a crucial effect on the formation of the corps of the fully-entitled canons of Vilnius diocese in the 19th century. With the extinction of the function of the coadjutor canon *cum futura successione*, whose appointment was in the competence of the Apostolic See, new more or less structured groups of clergymen were formed on the initiative of the hierarchs of the diocese, including temporary coadjutors (in the 1800s–1820s) and honorary canons (as of 1849),

which served as the source of new members for the cathedral chapter. Temporary coadjutors introduced in place of the position of coadjutors *cum futura successione*, which died away as a result of the termination of direct relations with the Apostolic See, basically fulfilled their function, bearing in mind the fact that their introduction was based on the hope that shortly it would be possible to continue the traditions that had settled before the partitions of the state. It also served the purpose of the source of new members for the canon corps. The fact that the right of the appointment of both – temporary coadjutors and honorary canons was reserved by the bishop ordinary (administrator) of the diocese suggests that despite the confessional policy pursued by the imperial authorities, church hierarchs could have certain influence on the formation of the college of the members of cathedral chapter (including canons) as a functional group. Analysis of the methods of new member recruitment in the canon corps suggests that church hierarchs were searching for possibilities to preserve the traditions of the formation of the cathedral chapter college that had settled in the Grand Duchy of Lithuania.

According to the data available in the current stage of the research, in the 19th century the number of fully-entitled canons of Vilnius diocese, as a group of functional members of the cathedral chapter, amounted to 73 persons. 40 % (29) of them were later promoted to prelates. Hence in the 19th century, the canonry of Vilnius cathedral chapter also served as the source of new members for the functional group of prelates. The fact that there were canons who availed themselves of the canonry as a starting point in their direct ascent to higher clerical positions suggests that in the 19th century canonry was regarded as a service equal to that of prelatore.

Gauta 2017 m. kovo mėn.
Priimta 2017 m. balandžio mėn.

Aldona P r a š m a n t a i t ė – humanitarinių mokslų habilituota daktarė, Lietuvos istorijos instituto vyresnioji mokslo darbuotoja. Pagrindinės mokslinių interesų sritys – krikščionybės, kultūros ir švietimo istorija naujaisiais laikais.

Adresas: Lietuvos istorijos institutas, Kražių g. 5, Vilnius LT–01108

El. paštas: aldona.prasantaite@istorija.lt